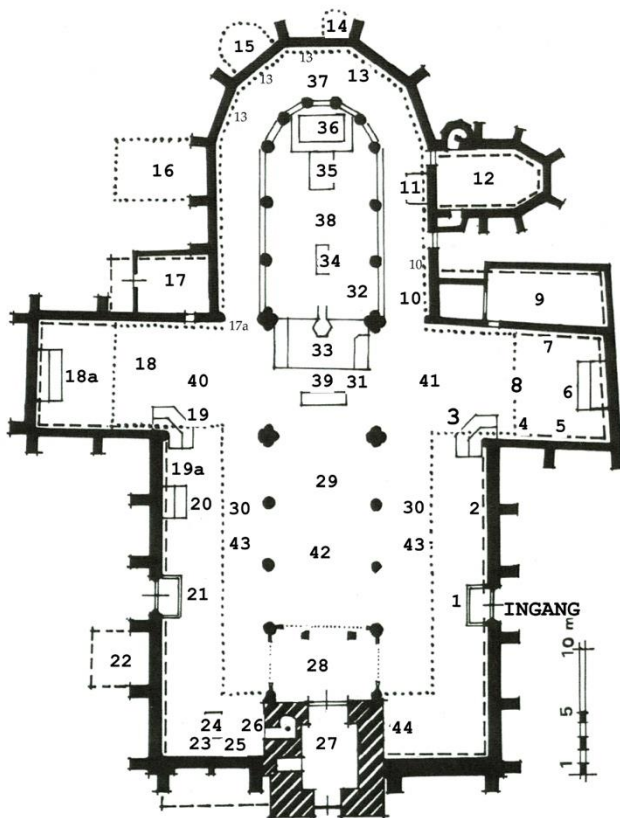

De Grote of Barbarakerk is een gotische kruiskerk, een pseudo basiliek.

Geschiedenis.

1280 - Op de huidige plek wordt een kapel gebouwd als 'dependance' van de kerk in Beusichem.

1310 - Culemborg wordt een zelfstandige parochie.

1408 - Tegen het oude schip wordt een nieuw koor gebouwd. **1422** - Bij de grote stadsbrand in wordt ook de kerk getroffen en daarna weer opgebouwd. Er komt een nieuw schip met pilaren en smalle zijbeuken.

Ca. 1500 - De zijbeuken worden verbreed. Vrouwe Elisabeth schenkt de noordzijde, de burgerij moet de zuidzijde betalen.

De pilaren aan de noordzijde zijn 10 cm dikker dan die aan de zuidzijde, bovendien zijn de profiellijsten aan de noordkant van natuursteen, terwijl die aan de zuidkant van baksteen zijn (burgerlijke krenterigheid?).

De kerk moet dienen als grafkerk voor Vrouwe Elisabeth

Het Onze Lieve Vrouwekoor (18) en Kruiskoor (8) worden aangelegd en er komt een nieuwe sacristie (12).

1541 - De kerk is klaar. Vrijwel zeker zag hij er schitterend uit: gebrandschilderde ramen en minstens 30 altaren.

1566 - Het interieur wordt grotendeels verwoest door de beeldenstorm. Een van de leiders was de graaf van Culemborg zelf, Floris van Pallandt.

1578 - De kerk komt in protestante handen en wordt ingericht voor de gereformeerde eredienst.

1654 - De kerk brandt vrijwel volledig uit na een blikseminslag direct na de dienst op zondagmiddag.

1659 - De kerk is weer hersteld.

1661 - Er wordt weer in de kerk begraven.

1719 - Het grote Verhofstادتorgel wordt geplaatst en in

1725 - De kerk wordt voorzien van een gewelf.

Het graafschap stelt al gauw niet veel meer voor en de kerk raakt in verval.

In de Franse tijd verdwijnen alle rouwborden uit de kerk op één na. Door geldgebrek wordt veel inventaris van de kerk verkocht. In het

midden 19e eeuw - De kerk verkeert in zo'n slechte staat, dat gedacht wordt hem af te breken.

Een aantal notabelen schenkt tot tweemaal toe geld voor het behoud van de kerk.

eind 19e eeuw - Een dominee geeft f 1000,- voor het opknappen van het orgel. Door deze activiteiten staat de kerk er nog steeds. Van

1964 t/m 1968 - De kerk wordt ingrijpend gerestaureerd.

1 *Portaal van Joris Flud (1659).*

2 *Votiefsteen,
 Deze steen is zeer waarschijnlijk een voorstelling van de
 Gregoriusmis. Tijdens de beeldenstorm zwaar beschadigd. De*

Gregoriusmis vertelt de legende dat Christus tijdens een mis van Paus Gregorius (540 - 604) van het kruis komt. Uit zijn wonden druppelt bloed dat wordt opgevangen in de kelk en gedronken tijdens de consecratie (avondmaal). Deze afbeelding wil aangeven dat tijdens de viering van de mis daadwerkelijk Christus bloed wordt gedronken. De votiefsteen dateert van vlak voor de beeldenstorm en was dus gericht tegen de opkomende Reformatie waar men zich afzette tegen de protestantse lezing dat de wijn 'slechts' teken is van het bloed van Christus.

De votiefstenen kwamen bij de restauratie van 1885 achter het stucwerk tevoorschijn en zijn toen ingemetseld in de muur bij de voormalige ingang van de Sacramentskapel. Bij de restauratie van 1964 - 1968 zijn ze teruggeplaatst op de oorspronkelijke plek.

- 3 *Magistraatsbank. Hierin zaten de beheerders van het geld.*
- 4 *Fragment van een grafzerk of een monument (misschien van het oksaal) teruggevonden bij de laatste restauratie. Het diende toen als muurvulling.*
- 5 *Votiefsteen, voorstellende Maria op de troon, geflankeerd door engelen en/of apostelen.*

- 6 *Herenbank. Hierin zat het stadsbestuur. De bank is oorspronkelijk afkomstig uit de voormalige Sint Janskerk (Nieuwstad). Aan de andere kant (het Onze Lieve Vrouwekoor) staat de Boerenbank. Beide banken stammen uit de 17e eeuw.*

- 7 *Epitaaf van Frederic d'Orville (1641), thesaurier (schatbewaarder) van Frederik V van de Palts, koning van Bohemen (1619 - 1620), de zogenaamde Winterkoning, die asiel gekregen had in Rhenen. Frederic d'Orville woonde in Culemborg, waar hij les gaf op het kasteel.*

- 8 *Kruys- of Barbarakoor.*
- 9 *Librije, nu in gebruik als kantoor.*
- 10 *Dichtgemetselde ramen door de bouw van de sacristie c.a. 1525*

- 11 *Koororgel.*
Dit hangt op de plaats waar voor de Reformatie een koororgel aanwezig was. Het is tijdens de laatste restauratie geplaatst en afkomstig uit een verenigingsgebouw van de Hervormde Gemeente in Baarn. Oorspronkelijk waarschijnlijk uit een Rooms Katholieke schuilkerk. De schildjes aan de bevestigingsbalken zijn in 1968 bij de laatste restauratie aangebracht en zijn de wapens van het schildersbedrijf en de architect

- 12 *Sacristie (consistorie)*

In 1421 wordt een kanunnikenkapittel gesticht.

De sacristie werd in 1525 gebouwd als opvolger van een sacristie, die aan de noordwand van het koor stond op de plaats van de Sacramentskapel (de huidige technische ruimte).

De sacristie bestaat uit een beneden- en een bovenconsistorie, met elkaar verbonden door een spiltrap

De kraagstenen in de benedenconsistorie bestaan uit koppen van monniken en zijn een satire op het kloosterleven (ezelsoren, hazenoren, etensschotel, volle buik, gierenklauwen, domheid, lafheid, vraatzucht, hebzucht, gierigheid, schraapzucht, drankzucht)

- 13 *Predikantenborden,
De oudste stammen uit het midden van de 18e eeuw.*
- 14 *Restant van een kapelnis met muurschildering. Waarschijnlijk stelt die Petrus met staf voor, geflankeerd door engelen en apostelen of schenkers.*
- 15 *Niet meer bestaande kapel.*
- 16 *Grafelijke kapel (niet meer bestaand), herkenbaar aan de grotere breedte van het raam.*
- 17 *Voormalige Sacraments- of Weeshuiskapel, nu in gebruik als technische ruimte.*
- 17a *Gedenkplaat van de doop van Jan van Riebeeck.*
- 18a *Boerenbank.*
- 19 *Gravenbank*
- 19a *Gedenktafel*
- 20 *'Van Hoytema'-bank (2e helft 18e eeuw).*
- 21 *Portaal van Joris Flud (1659)*
- 22 *Ingang van een (verdwenen) boetekapel*
- 23 *Ingang van een (voormalige) kapel.*

- 24 *Grafzerk Mathies van Bloemendaal (overleden 1625)
Door een toeval is de zerk bewaard gebleven. De executeur-testamentair verzuimde aan de kerk de kosten te betalen voor het leggen van de zerk. In 1653 besloot het kerkbestuur de zerk dan maar uit de kerk te verwijderen. In 1659 heeft het kerkbestuur, nadat bij de brand in 1654 nagenoeg alle grafstenen in de kerk onherstelbaar waren vernield, de zerk weer op het graf geplaatst.*

- 25 *Votiefsteen, 'Het Laatste Oordeel', onherstelbaar beschadigd tijdens de beeldenstorm.*
- 26 *Toegang tot het hoofdorgel.*
- 27 *Toren. Bij de toegangsdeur naar de toren is de oorspronkelijke breedte van de deurpartij goed te zien. Dit gedeelte is het oudste deel van de kerk (14e eeuw).*

- 28 *Hoofdorgel van Matthijs Verhofstad uit 1719
Het orgel is sinds de ingebruikname diverse keren gerepareerd. In 1879 verkeerde het orgel in zo'n slechte staat, dat men een nieuw wilde laten bouwen.
Daar was toen geen geld voor. Door giften van gulle geldschieters kon het orgel toch worden gerepareerd.*

- 29 *Middenschip.*
- 30 *Zijbeuken.*
- 31 *Viering.*
- 32 *Koor.*

- 33 *Preekstoel met doophek, Joris Flud, 1659
Het doophek is verplaatsbaar, dit ten behoeve van de uitvoering van cantates, passies en concerten. Het doophek diende oorspronkelijk om de loslopende dieren buiten te sluiten. De lessenaar op de preekstoel is geschonken door de burgerlijke gemeente. De lessenaar van de voorzanger (op het doophek) is een kopie uit de 18e eeuw.
Tot aan het begin van de 20e eeuw zaten de vrouwen in het middenschip en de mannen in de transepten.*

- 34 *Grafzerk van Elisabeth van Buren, vrouw van Gerard II van Culemborg; links het wapen van Culemborg, rechts dat van Buren. (In 't jaer onses Heren MCCCCLI (1451) op onsen Liver vrouwendag Annunciatie sterft de ... Elisabeth....tot Werd en tot*

Ewijk. Bid voor haer siel).

- 35 *Grafzerk van Jasper van Culemborg en Johanna van Bourgondië (verwant aan Karel de Stoute). De steen was bedekt met koperen platen, die in het kasteel waren opgeslagen. In het begin van de 19e eeuw werden ze samen met andere koperen platen verkocht.*

- 36 *Graftombe van Catharina Alida van der Dussen.
Op het graf staat: "Reiziger staakt uw tocht, vraagt ge, wat dit marmer omsluit, of welke ledematen onder dit grafmonument begraven liggen? Catharina Alida van der Dussen heeft dit laten vervaardigen opdat niet tegelijkertijd de dood haar faam en haar lichaam zou bedekken".*

Zij was voor haar man, de burgemeester van Dordrecht, gevlucht naar Culemborg vanwege zijn drankzucht. Zij eiste op het hoogkoor begraven te worden en schonk daarvoor aan de kerk 2 x 2000 karolygulden, tegenwoordig tot een enorm bedrag aangegroeid. Achter in het koor staat haar baar opgesteld. Alles werd per testament vastgelegd. Niets mocht veranderd worden op straffe van terugbetaling van het geld. Volgens het testament moest zij bijgezet worden op een rooster van messing. De erflaters lieten een rooster van ijzer maken (veel goedkoper). Bij de laatste restauratie is zij bijgezet volgens haar wens.

- 37 *Gedenkbord van het aanbrengen van het gewelf in 1725. Dit is gedaan om het orgel beter te laten klinken.*

- 38 *Kaarsenkroon uit 1968, gemaakt na de restauratie uit oude onderdelen van de elektrische verlichting.*

- 39 *Kroon, geschonken door Gerrit van Harn, commandeur van Kaap de Goede Hoop (1659)*

- 40 *Kroon, geschonken door de Prinses van Portugal, kleindochter van Prins Willem van Oranje.*

- 41 *Kroon, geschonken door Carel Constant, president in Perzië voor de VOC.*

- 42 *Kroon, geschonken door de weversgilde.*

- 43 *Kronen door onbekende schenkers.*

39

40

41

- 44 *Hemonyklok, in 1655 terug uit Hilvarenbeek*

